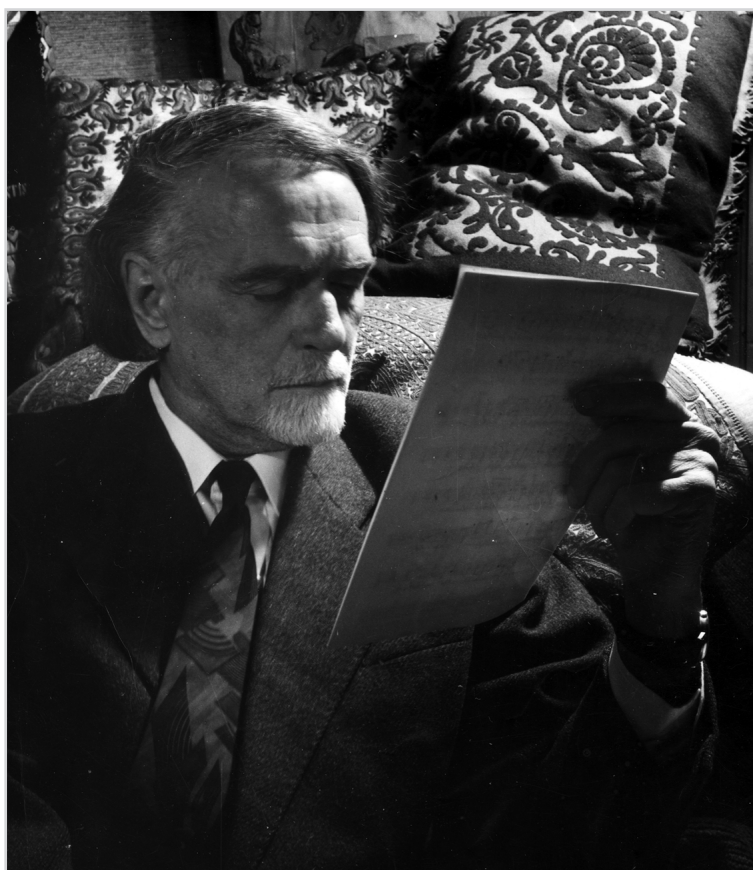

Nagyszombati kötődések, pozsonyi kapcsolatok Kodály Zoltán életművében

Kodály Zoltán életpályájának korai szakaszai a történelmi Észak-Magyarország, ma Szlovákia területén lévő helyszínekhez kötődnek. Galántán töltötte gyermekkorát – saját bevallása szerint gyerekkorának „legszebb hét esztendejét”, középiskolai tanulmányait pedig Nagyszombatban végezte. A nagy ívű életpálya fényében mindkét város szülőföldnek tekinthető, mindenekelőtt lelki, szellemi, zenei értelemben. Míg Galánta az önfelelt vidámság, a játékoság, ugyanakkor a mély zenei benyomások helyszíne, addig Nagyszombat a zenei pályára való tudatos felkészülés városa volt. A nagy múltú diákvárosban töltött éveket idézi meg e tanulmány, mindenekelőtt a két ifjúkori jóbarát, Kodály Zoltán és Schneider Miklós emlékei segítségével. Az írás második része a már elismert zeneszerző pozsonyi kortársakhoz fűződő kapcsolatait veszi szemügyre dokumentumok, levelek, személyes emlékezések tanúsága alapján.

A Kodály család 1892. május 10-én költözött Galántáról Nagyszombatba,¹ ahol az ifjú Zoltán 1892 szeptemberében kezdte meg tanulmányait a katolikus érseki főgimnáziumban. A gimnázium első évfolyamától kezdődően nyolc éven keresztül osztálytársa volt Schneider Miklós, aki később Mikuláš Schneider-Trnavský néven lett ismert szlovák zeneszerző. Szoros barátság alakult ki a két diák közt, ami a későbbi levélváltásokkal dokumentálhatóan Schneider-Trnavský haláláig tartott.

Kodály a gimnáziumi tanulmányaival párhuzamosan zenei tanulmányokba kezdett. Tízéves korától hegedülni tanult, amit rövid idő alatt igen magas szintre fejlesztett. Hegedűtanára Július Kubička (Gyula) volt, akinél Schneider is tanult. „Tanárom nem győzte eléggé dicsérni Zoltánt, azt mondogatta, hogy nagyon jó a felfogása, és igen gyorsan halad a tanulásában” – írja Schneider-Trnavský az együtt töltött évekre emlékezve.² Kodály saját nővérétől kapott néhány zongoraleckét, és egyéves zongoratech-

Kodály Zoltán,
1957, fotó:
Kutas Anna,
Fortepan

nikai tudással végigjátszotta Bach *Das Wohltemperierte Klavier*jának két kötetét.³ A kamarazenélés érdekében – mivel Nagyszombatban abban az időben nem volt csellista – önszorgalomból, tanári vezetés nélkül, csellózni is megtanult, bár a komponálás mindig fontosabb volt számára, mint a hangszerjáték.⁴ A hangszer tanulást inkább a zeneművek megismerésének igénye és az együtt játszás öröme motiválta. A családi kamaramuzsika mellett a diák-

¹ EŐSZE László: *Kodály Zoltán életének krónikája*. Bp., Editio Musica, 2007, 14.

² SCHNEIDER-TRNAVSKÝ, Mikuláš: *Úsmevy a slzy. Spomienky trnavského skladateľa*. Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry. Bratislava, 1959, 166. Az idézeteket saját fordításomban közlöm – J. M.

³ KODÁLY Zoltán: *Visszatekintés. Hátrahagyott írások, beszédek, nyilatkozatok I–III*. Szerk. BÓNIS Ferenc, Bp., Argumentum, 2007, III., 527.

⁴ KODÁLY Zoltán: *Utam a zenéhez. Öt beszélgetés Lutz Beschsel*. Ford. KERESZTURY Mária, Bp., Zeneműkiadó, 1969

társaival is zenélt, Haydn-kvartetteket vagy más klasszikusokat játszott, hegedült, brácsázott, csellózott, amire épp szükség volt. Diáktársaival együtt játszott az iskolai zenekarban is, énekelt a kórusban, de gyakran előfordult, hogy egy-egy osztálytársuk otthonában is összejöttek, hogy együtt énekeljenek.⁵ Schneider-Trnavský visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy ők, a diáktársak vezették be a természeténél fogva félénk, visszahúzódó Kodály fiút az élénkebb zenei életű Szent Miklós-székesegyház muzsikusköreibé. A későbbi pályatárs így emlékszik ezekre az időkre: „A fiúnak nem voltak barátai, csak két utat ismert: az iskolába és az onnan haza vezetőt. Szükszavú és zárkózott volt. Mi, többiek, már régóta jártunk a székesegyház karigazgatójához, az öreg Matzenauerhez⁶ muzsikálni és énekelni a kórusra, amikor neki még fogalma sem volt az efféle »zenei örömről«. [...] A magányos Zoltánt is sikerült aztán becsalogatni ebbe a zenésztársaságba, amelyhez barátaink egész sora csatlakozott. Ez a környezet egy új világot nyitott meg előtte. Kimondhatatlan nagy örömmel járt ide muzsikálni.”⁷

Schneider-Trnavský felveti a gondolatot, hogy ha annak idején ez a baráti kör nem csalogatta volna fel Kodályt a székesegyház kórusára, a zenekarba és a kottaarchívumba, talán fel sem ébred benne a muzsikusszellem, és nem vált volna azzá, akivé vált.⁸ Nem tudjuk, hogy Kodály ismerte-e az egykori osztálytárs visszaemlékezéseinek ide vonatkozó sorait. Az bizonyos, hogy szívesen és örömmel járt muzsikálni a diákkörbe, a székesegyház orgonakarzatára, ezt a tanulóévekre való visszaemlékezései közt többször is emlegette. „Primitív volt a zenekar, de én mégis nagyon hálásan gondolok a nagyszombati Főtemplomra. Hiszen az igazi zeneszerzőnél nem fontos az, mit hall, hanem egy bizonyos formális készség elsajátítása, amit azután úgyis ő tölt ki tartalommal.”⁹

Az egyházi zene, a templomi énekes és hangszeres zenei szolgálat, amely Nagyszombatban az újdonság erejével hatott az ifjú lélekre, kétségkívül érlelte a fiatal tehetség szellemi képességeit, és számos gyakorlati tapasztalattal gazdagította. Azt azonban nem állíthatjuk, hogy a székesegyházban megélt zenei élmények hatására született meg az elhatározás, hogy zenei pályára lép. Erre Kodálnak egy 1964-ből való, német nyelvű nyilatkozatában

találunk utalást. Az említett beszélgetésben a riporter arról is faggatta Kodályt, volt-e olyan pillanat az életében, amikor megszületett az elhatározás, hogy muzsikus lesz. Kodály válasza egyértelmű: „Nem. Soha nem volt kétség számomra, hogy az leszek, ezért nem volt szükség elhatározásra...”¹⁰

A nagyszombati diákévek idején a zeneirodalom megismeréséhez a hangszer tanuláson kívül még egy fontos út vezetett: a székesegyház kottatárában talált kézíratos szólamkották és partitúrák tanulmányozása. Kodály ekkor még nem tanult zeneszerzést, összhangzattant, formaszerkesztést, mindezeket a régi mesterektől leste el, a kották, partitúrák tanulmányozása és természetesen a gyakorlati muzsikálások alkalmával. Az idős Mester így nyilatkozik erről: „Nagyszombatban új élményforrásra lettem az egyházi zenében. A székesegyházban még megvoltak a valamikori virágzó élet nyomai, ugyanis előttünk vagy ötven esztendővel szépen virágzó egyházi társaság működött ott. Még számos kiadatlan, kézíratos, másolt partitúrát találtunk: Albrechtsbergertől, Haydntól és kortárs zeneszerzőktől származó miséket, de köztük volt Beethoven C-dúr miséje is. Ez a jól írt másolat volt az első Beethoven-partitúra, amelyet tanulmányoztam.”¹¹ Ez a darab, a kotta alapján elképzelt mű olyan mély nyomot hagyott benne, hogy amikor lehetősége adódott rá, több mint harminc évvel később, 1930. február 3-án, egy hangversenyen elvezényelte a Zeneművészeti Főiskola nagytermében.¹²

Tudjuk, hogy Liszt *Esztergomi miséjét* is partitúrából tanulmányozta, amit a karnagy fiától, Matzenauer Bélától kapott.¹³ Már itt, Nagyszombatban tudatosan arra nevelte önmagát, hogy amit lát a kottaképen, azt belső hallásával felidézze – a hangszer segítsége nélküli zenei írás-olvasás előképe ez, az érett mester zenepedagógiai elveinek egyik alaptétele. Már ifjú korában bármilyen dallamot le tudott jegyezni, amit hallott. Bámulatos memóriájáról később is legendák keringtek. Mindezek a zenei tevékenységek már igen korán ösztönözték az ifjú Kodályt a komponálásban. „... a hegedűtanulással egy időben kezdtem komponálni. Kis darabokat írtam hegedűre, két hegedűre, több hegedűre; és amikor már volt csellónk, vonósnyegyesre.”¹⁴ Első kompozíciói még 1897 előtt születtek. Sajnos e művek

⁵ KODÁLY Zoltán *levelei*. Szerk. LEGÁNY Dezső, Bp., Zeneműkiadó, 1982

⁶ Matzenauer Ferenc 1845. október 16-án, Beňovban született (Přerov járás). Tanulmányait Nagyszombatban és Bécsben végezte. 1872-ben Nagyszombatba költözött. 1873-tól a tanítóképző intézet és a nagyszombati érseki főgimnázium tanára, egyben kórusának karigazgatója. Nagyszombati tartózkodása során először a Szent Miklós-székesegyház orgonistája, később az Egyházzenei Társulat kórusigazgatója volt. Nagyszombatban 1901. december 22-én hunyt el.
<http://www.cirkevnahudba.sk/?q=node/10>

⁷ SCHNEIDER-TRNAVSKÝ: *i. m.* (1959), 166–167.

⁸ Uo., 167–168.

⁹ KODÁLY: *i. m.* (2007), III., 25.

¹⁰ Uo., 540.

¹¹ Uo., 527.

¹² Uo., 497.

¹³ EŐSZE: *i. m.* (2007), 17.

¹⁴ KODÁLY: *i. m.* (2007), III., 527.

nagy részének a kézírata elveszett. Néhány zongoradarab, misereszletek vegyeskarra és orgonára, néhány *Ave Maria* különböző előadó apparátusra. Ez utóbbi több figyelmet érdemel, már csak az alább ismertetett, kedves történet kapcsán is.

Kodály nagyszombati osztálytársai „Güttler” álnév alatt szerették volna becsempészni a templomi repertoárba Kodály egyik *Ave Mariáját*, azonban Matzenauer karigazgató szakmai féltékenységtől sem mentes szigora miatt a fiúk szándéka nem ért célta. A történetet Kodály egy 1932-ben tett nyilatkozatban említi,¹⁵ valamint a M. Schneider-Trnavskýnak 1937-ben írt levelében: „Küldök egy kis *Ave Mariát*. [...] Talán egyszer elhangzik abban a templomban, amelyben egy akkori A.[ve] M.[ariá]-t még Güttler álnév alatt sem sikerült becsempészni az öreg M.[atzenauer] szigora miatt, amint erre talán emlékszel.”¹⁶ Schneider-Trnavský valóban emlékezett a történetekre, amint ezt az 1959-ben írt könyvének néhány sora is bizonyítja. „Az öreg Matzenauer úr féltékeny szemmel tekintett kettőnkre. A fia, Béla egyszer Güttler álnév alatt egy Kodály *Ave Mariát* akart becsempészni a kórus repertoárjába. Az öreg »Fotti« ránézett a műre és azt mondta: »Ezt nem Güttler komponálta, ezt nem fogjuk játszani!«.”¹⁷

Az első nyilvánosan bemutatott Kodály-mű a *d-moll nyitány* volt Nagyszombatban, amelyet az iskolai zenekar adott elő Toldy Béla,¹⁸ a fiatal pap-tanár vezényletével 1898 februárjában. A darab hangos közönségsikert aratott. Sajnos ennek a kottája is elveszett.¹⁹ Egyik osztálytársának adta kölcsön Kodály, és többé nem kapta vissza. Az idős zeneszerző egyik nyilatkozatából tudjuk, hogy véletlenül maradt meg egy főtéma a műből, amelyet az előadásban közreműködő egyik iskolatársa évekkal később emlékezetből írt le, amikor cikket írt Kodályról egy csehszlovákiai folyóiratban.²⁰ Ehhez a műhöz kapcsolódik az első kritika is, amely egy pozsonyi német nyelvű napilap²¹ hasábjain látott napvilágot. A kritika pozitívan

értékeli a felcsendülő művet, tehetségesnek tartja az ifjú zeneszerzőt.

A sikeres bemutató növeli Kodály komponálási kedvét, ugyanakkor a gimnáziumi tanulmányait sem szabad elhanyagolnia, a szülők ugyanis aggodalmukat fejezik ki ez utóbbi miatt, nem nézik jó szemmel a komponálást. Megnyugtató kedvéért vagy más indíttatásból is Kodály dolgozatot írt Nagyszombat régi épületeinek feliratairól, amivel iskolai pályadíjat nyert.²² Újabb kompozíciók születnek: egy vonósnégyesre írt *Menüett*,²³ *Ave Maria* női karra, vonósokra és orgonára, férfikarra írt *Stabat Mater*,²⁴ két hegedűre és brácsára írt *Trio*, amelyet maga Kodály mutatott be két diáktársával Nagyszombatban 1899 februárjában.²⁵ Az egyik diáktárs bizonyára Schneider Miklós volt, ahogy ez a visszaemlékezéséből kiderül: „Szeptemberben, a gimnázium farsangi koncertjén játszottuk Kodály *d moll nyitányát* és a két hegedűre és brácsára írt *Esz dúr triót*.”²⁶

A két ifjú zeneszerzési törekvéseire vonatkozóan is találunk adatot Schneider-Trnavský írásai között. „A hatodik évfolyamtól a gimnázium orgonistája tisztét töltöttem be. Már akkor ügyesen improvizáltam az orgonán, amely aztán a komponáláshoz vezetett. Abban az időben már Kodály is komponált, és be kell vallanom, hogy az ő darabjai jobban tetszettek, mint a sajátjaim. Én gyakorlott voltam, de az »ész« ő volt! Sok értékes tanáccsal látott el engem.”²⁷

Kodály sokrétű zeneszerzői munkásságának egy-egy ága már a nagyszombati diákévek idején gyökeret ereszt. Az első zeneszerzői szárnypróbálgatások és a sokféle gyakorlati zenei tevékenységen túl itt ismerkedik meg a zenekari hangzással, itt foglalkozik először tudatosan a népdallal,²⁸ de talán a legfontosabb a kísért nélküli, acappella kórusművekkel való közeli kapcsolat, hiszen ez a műfaj később a zeneszerző alkotásainak igen jelentős területe lesz majd.

¹⁵ Uo., 497. *Nagyszombati emlék*

¹⁶ KODÁLY: *i. m.* (1982), 387. sz.

¹⁷ SCHNEIDER-TRNAVSKÝ: *i. m.* (1959), 157.

¹⁸ Toldy Béla hittant és éneket tanított a gimnáziumban, tanárai közül ő volt legnagyobb hatással Kodályra. Jelleme, példája élete végéig kitörölhetetlen nyomot hagyott benne. NÁDASI Alfonz: *Mi mindenre emlékezett Kodály?* Miskolc, Felsőmagyarország, 2000, 76.

¹⁹ Annak ellenére, hogy a kotta elveszett, a mű hangszerelését illetően tudunk néhány adatot Kodály időskori nyilatkozatából: a diákok által játszott vonósokhoz két kürtös csatlakozott a tűzoltózenekarból. Harsona szólamot nem írt a műhöz, oboát igen, amit azonban oboás híján hegedű játszott. Maga Kodály a cselló szólamot játszotta, és időnként átment az üstdobhoz. KODÁLY: *i. m.* (1969), 21.

²⁰ Uo., 22.

²¹ A napilap a *Westungarischer Grenzbote* 1898. február 25-én megjelent száma. A zenekritikus „Schwede” aláírással Nesper Antal hegedűs, aki Pozsonyban Bartók Bélával is koncertezett. EŐSZE: *i. m.* (2007), 19.

²² Uo., 20.

²³ Kodály ezt a művét később Toscanininek ajándékozta. Az ő hagyatékából egy amerikai közönyvtárba került. BÓNIS Ferenc: *Élet – pálya. Kodály Zoltán*. Bp., Balassi, Kodály Archivum, 2011, 8.

²⁴ Az 1898-ban írt kompozíciónak több, kézíratos szólamkotta-másolata található a nagyszombati múzeumban (Západoslovenské múzeum v Trnave) őrzött Schneider-Trnavský-hagyatékban, ami a mű akkori előadására enged következtetni.

²⁵ EŐSZE: *i. m.* (2007), 20.

²⁶ SCHNEIDER-TRNAVSKÝ: *i. m.* (1959), 167. Az idézett mondat két adatot illetően is pontatlannak tűnik. Egyrészt a farsangi időszakhoz kapcsolódó koncert aligha lehetett szeptemberben, ráadásul a már említett kritika is 1898. február 25-i keltezésű. A *Trio* autográf datálása pedig 1899. január 25. BÓNIS: *i. m.* (2011), 82. Így szinte biztos, hogy a két mű nem ugyanannak a koncertnek a műsorán szerepelt.

²⁷ SCHNEIDER-TRNAVSKÝ: *i. m.* (1959), 167.

²⁸ Tanulmányozta a Limbay-, Káldy-, Bartalus-féle népdalgyűjteményeket, de osztálytársaitól is gyűjtött szlovák népdalokat. EŐSZE: *i. m.* (2007), 18.

1900. június 13-án jeles érettségi vizsgával zárta középiskolai éveit, ősszel Budapesten folytatta tanulmányait. A későbbiekben Nagyszombatba már csak látogatóba érkezett a szüleihez.

Kodály ifjúságának Nagyszombatban töltött éveit több kutatás tárgyát képezték még a zeneszerző életében és halálát követően is. Azonban még a napjainkban folytatott kutatások is szolgálnak új eredményekkel, eddig ismeretlen adatokkal. A legújabb adat a közelmúltban, 2013-ban került napvilágra, egy ez idáig ismeretlen kompozíció formájában, amely a nagyszombati diákek alatt született. A mű az *Ah, hol vagy, magyarok* fúvószenekari feldolgozása. A kézirat az egykori Nagyszombati Zeneegylet kottatárából került elő,²⁹ jelenleg a nagyszombati levéltár (Štátny archív v Bratislave, pobočka Trnava) őrzi, a zeneegylet kottaanyagának leltári szám szerinti 2133-as számmal jelölt dossziében. A dosszié a kétoldalas partitúrán kívül hat külön hangszerszólamot tartalmaz, valamennyi kézirat. Mindegyik hangszerszólam lapjának tetején a hangszermegjelölés mellett az *Ah hol vagy* rövidített cím is szerepel. Az egyes hangszerszólamok a szerzői kézirat szerint a következők: Flügelhörner B [helyesen Flügelhörner = szárnykürtök], Trombi Es I. II., Tromba 3 Es, Corno I. III., Euphon[ium], Bass. Az euphonium szólam hátlapján egy g-kulcsban írt külön szólam kottája látható, hangszer megjelölése nélkül. Ez a szólam az euphonium szólamának kvinttel magasabb párhuzama, amely a baszsuszkulcsban jegyzett szólamkottán szerepel ugyan, de a partitúrából hiányzik. Az Euphonium hangszermegjelölés a partitúrában csak apró betűs, zárójeles megjegyzésként szerepel a 2. F-kürt szólamánál (Euph.). A partitúrán olvasható cím: *Ah hol vagy magyarok tündöklő csillaga*. A partitúrát vizsgálva első látásra szembetűnik, hogy a dallam nem az 1938-ban írt és *Ének Szent István királyhoz* címmel, hatféle változatban feldolgozott Kodály-dallam egyik korai megjelenési formája, hanem a templomi énekeskönyvekből ismert és a népi gyakorlatban elterjedt, Bogisich Mihály 1888-as gyűjteményéből való.³⁰ A népének utolsó két dallamsorának (nyolc ütem) ismétlését jelzi a partitúra és a szólamanyagok is. A mű lezárásaként

tervezett négyütemnyi secunda volta azonban a partitúrában csak töredékes, a hangszerszólamokban pedig egyáltalán nincs. A partitúra végén a következő szöveg látható: „írta Kodály Zoltán”, és egy aláírás. A további vizsgálat során fény derült arra, hogy az aláírás Schneider-Trnavský kézjegye, és az „írta Kodály Zoltán” szöveg is tőle származik.³¹ A partitúra tetején olvasható *Ah hol vagy magyarok tündöklő csillaga* cím és a kotta viszont Kodály Zoltán saját kézírása. Ezt maga Kodály Zoltánné hitelesítette, egyben örömét fejezte ki az új Kodály-mű felkutatása kapcsán. Egyelőre nincs adatunk arra vonatkozóan, hogy milyen alkalomra készült a mű, továbbá a harmonizálás, a hangszerelés, az esetleges korabeli előadásra vonatkozó kérdések is további kutatást igényelnek.

A Schneider-kézjeggyel ellátott Kodály-partitúra is a két ifjú szoros barátságát dokumentálja, amely a középiskolai tanulmányok befejeztével is tartós maradt. Az érettségit követően még mindketten Budapesten kezdték meg zenei tanulmányaikat, de Schneider-Trnavský a sikertelen érettségi miatt kénytelen volt visszatérni Nagyszombatba, később pedig Bécsben, majd Prágában folytatta tanulmányait. A két jóbarát a továbbiakban levélváltás formájában értekezik egymással. Az első, 1901. május 13-án írt levélben Kodály az órákon átvett zeneelmélet-anyagot ismerteti, sok összhangzattani példával. A következőt ugyanabban az évben már a Bécsben tanuló jóbarátnak címezi Kodály, és hírt ad a diáktársakról, érdeklődik a bécsi zenei tanulmányok felől.³² A későbbi levélváltások³³ jóval ritkábbak, mégis arról tanúskodnak, hogy figyelemmel kísérték egymás zenei előmenetelét, pályáját, sikereit. Ennek legékesebb bizonyítéka Kodály 1937. február 21-i keltezésű levele, amelyben a következőket írja: „Művedet meghallgattam, s rendkívüli fejlődést látok benne stílusban, formában és tartalomban egyaránt. Azt hiszem igen sikerült, s elejétől végig érdekes.”³⁴ Schneider-Trnavský február 27-én kelt levelében Kodály dicsérő szavaira a következőképpen reagált: „bizony elhencegtem ösmerőseim előtt, hogy a muzikusok magyar Úristene Kodály Zoltán megdicsérte egyik művemet.”³⁵ A Legány szerkesztette *Kodály Zoltán levelei* című kötet összesen hét, Schneider-

²⁹ DUNAJSKÁ, Anna – ŠTIBRÁNYIOVÁ, Mária: Hudobný spolk v Trnave 1753–1969 Zbierka hudobnín, Inventár, Okresný národný výbor v Trnave, Štátny okresný archív v Trnave za spoluprácu TEPS Bratislava 1982/83, 2133 /Kodály Zoltán/ Ah hol vagy magyarok rkp.

³⁰ BOGISICH Mihály: *Őseink buzgósága...*, Bp., Rózsa Kálmán és neje, 1888, 376.

³¹ Edita Bugalová muzikológus, Schneider-Trnavský-kutató szíves közlése.

³² LEGÁNY: *i. m.* (1982)

³³ Kodály Schneider-Trnavskýnak küldött leveleit feldolgozta MELICHER, Alexander: *O vzťahoch Mikuláša Schneidra-Trnavského*

k Zoltánovi Kodályovi = Západné Slovensko 7. Vlastivedný zborník múzei Západoslovenského kraja. Bratislava, Obzor, 1980, 22–28. A Schneider-Trnavský-hagyatékban lévő Kodály-anyag (kézírások levelek, kották, nyomtatott partitúrák) a Szlovák Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetéből, Pozsonyból 1973. július 19-én került a nagyszombati múzeum (Západoslovenské múzeum v Trnave) gondozásába az özvegy, Ida Schneider jóváhagyásával. (A múzeum munkatársa, L. Duchoňová szíves közlése.)

³⁴ LEGÁNY: *i. m.* (1982), 390. levél

³⁵ Uo., jegyzete: 384–385.

Trnavskýnak írt levelet közöl.³⁶ A levélváltások időnként az ifjú évekre nosztalgiával emlékező, meleg baráti viszonyt dokumentálnak. A két nagyszombati diák, régi jóbarát utolsó levélváltása 1958 elején történt. Kodály január 9. előtt írt levelére Schneider-Trnavský február 11-én válaszolt; néhány hónappal később, 1958. május 28-án hunyt el.³⁷

Az alábbiakban Kodály pozsonyi kortárs zeneszerzőkhöz, előadóművészekhez fűződő kapcsolatának ismertetésére teszünk kísérletet, amely nagy részben levélváltás formájában vagy Szlovákiában megjelent kiadványokban dokumentálható, esetleg az érintettek szóbeli közlésére hagyatkozik.

Alexander Melicher 1981-es, *Zoltán Kodály a jeho vzťah k Slovensku* című cikkében említi Batka János (Ján Nepomuk Batka), a rendkívül széles látókörű pozsonyi zenekritikus, koncertszervező, levéltáros Kodállal való kapcsolatát.³⁸ Batka 1910-ben kérte az akkor még nem igazán elismert zeneszerzőtől az 1908–1909-ben komponált *I. vonósnégyesét* (Op. 2.), egy előrelátható pozsonyi bemutató szándékával. Kodály válaszlevelében megköszönve műve iránti érdeklődést értesíti a zenekritikust, hogy egyelőre csak egy (saját) példányban van meg a mű, nemsokára azonban nyomtatásban is megjelenik, Rózsa-völgyi kiadásában.³⁹ Az *I. vonósnégyes* pozsonyi bemutatójára vonatkozóan Melicher nem közöl adatot.

Kodály baráti kapcsolatot tartott fenn Albrecht Sándorral (1885–1958), a nála mindössze három évvel fiatalabb, kiváló pozsonyi zeneszerzővel, orgonaművésszel, aki az érettségét követően szintén a Budapesti Zeneakadémián folytatta tanulmányait. Albrecht és Bartók közt is igen jó baráti viszony volt, hiszen gyermekkoruktól ismerték egymást, Bartók pozsonyi tartózkodásai alkalmával gyakran megfordult az Albrecht-házban. Melicher idézett, 1981-es cikkében Kodály műveinek kiváló ismerőjeként és tolmácsolójaként említi Albrecht Sándort, ugyanakkor egy meghíusult pozsonyi *Psalmus*-bemutatóról is hírt ad. F. Klinda szerint közli a történeteket, aki dokumentálja, hogy 1929-ben, a főpróbája előestéjén,

nemzetiségi megmozdulástól tartva, Pozsony város rendőrpáncsnoka arra kérte Albrechtet, hogy vegye le a műsorról a *Psalmus Hungaricus*. Albrecht végül eleget tett a kérésnek, így a *Psalmus* csak a főpróbán hangzott el, és csupán a meghívottak részére. Melicher Kodály egy 1958. január 10-i keltezésű, kézírásos levelét is dokumentálja a tanulmányban. A levélben a zeneszerző a régi időkre emlékezik, valamint említést tesz egy Albrecht fia által keresett, ifjúkori Kodály-szerzeményről. Melicher az Albrecht Jánosnak (1919–1996), Albrecht Sándor fiának írt levelezőlapot is közléteszi, amely a zeneszerző saját kezűleg írt, rövid válaszát tartalmazza a keresett művel kapcsolatban. Mivel a Legány által szerkesztett *Kodály Zoltán levelei* című kötet a fent említett két levél egyikét sem tartalmazza, a jegyzetben mindkét levél teljes szövegét közöljük.⁴⁰

Németh István László (1896–1975) – akit a szlovák zenei szakma Štefan Németh Šamorínsky néven ismer –, a somorjai származású zeneszerző, karmester, zongoraművész, orgonaművész zenei tanulmányait Budapesten (a zongorát Bartók Bélánál), majd Bécsben végezte. Tanulmányai befejeztével Pozsonyban zenetanárként, karagyként (Toldi Kör férfikara, Bartók Béla Dalegyesület), valamint több mint három évtizeden keresztül a pozsonyi Szent Márton-dóm orgonistájaként tevékenykedett. Több Kodály-mű pozsonyi bemutatója fűződik a nevéhez. Melicher 1981-es cikkében Németh István László és Bartók Béla érdemének tulajdonítja, hogy a pozsonyi közönség felfigyelt Kodály Zoltán zenéjére, elsőként a Toldy Kör férfikara által 1926. november 21-én rendezett Bartók–Kodály-hangversenyen, amelyen maga Bartók Béla is közreműködött a Pozsonyi Redout nagytermében. A Legány szerkesztette *Kodály Zoltán levelei* című kötet négy Németh István Lászlónak írt levelet tartalmaz.⁴¹ Az egyik levél a *Háry* előadására vonatkozó tanácsokat közli, a másik egy pozsonyi látogatás későbbre való halasztását helyezi kilátásba. Két levél is említi a gyermekkarok fontosságát, és a kórusművek szlovákiai terjesztését javasolja. Sorrendben az utolsót, az 1941. augusztus 11-i keltezésűt Kodály-

³⁶ Az 1., 2., 387., 390., 406., 724. és 864. számú levél.

³⁷ LEGÁNY: *i. m.* (1982), 864. levél, jegyzete: 410.

³⁸ MELICHER, Alexander: *Zoltán Kodály a jeho vzťah k Slovensku = Hudobný archív 4. Matica slovenská*, Szerk. MUNTÁG, Emanuel, Martin, 1981, 203–260.

³⁹ LEGÁNY: *i. m.* (1982), 52. levél

⁴⁰ Kodály Albrecht Sándornak írt levele: „Kedves Albrecht, Köszöntésed régi időket ébreszt bennem. Koessler bennem bizonyos »Beharlichkeit«-et hibáztatott. Neki nagyon soká ragaszkodtam egy hangnemhez, témához stb. Úgy látszik ez alaptulajdonságom, és kiterjesztem az életre is. Magam sem hittem, hogy megérem ezt a kort. Neked legalább fiad van, aki folytatja. Eszembe jut, hogy ő nemrég egy ifjúkori triómat kereste. Nos, talán az az, amit most meglepetésemre ki-

adtak egy »Zenetudományi tanulmányok K. Z. 75. születésnapjára« c. vastag kötetben. Elküldeni nem tudom, de biztos meglesz az ottani könyvtárakban. Aki a 72-t elérte, biztosan kihúzza még tovább, mit is arab köszöntéssel kívánok neked is. Kodály Zoltán” MELICHER: *i. m.* (1981), 233. kézirat

Kodály „Albrecht János úrnak Bratislava Kapitulska 1 8” címzett sorai: „Kedves Ján Alexandrovics! A keresett trio egytétéles maradványa fiatalkori (1907) műnek, kiadatlan, és nem is tervezem kiadását. Szívesen látlak Bp.-en, ha kissé később jöhetnél, mert kb. nov. 15-ig itt maradok Galyatetőn. Üdvözlök mind apjostul. Kodály Z” Uo., 235. kézirat

⁴¹ LEGÁNY: *i. m.* (1982), 201., 265., 273. és 488. számú levél.

né, Emma asszony írja, férje nevében,⁴² amelyben többek között Kodály Németh István László művei iránti érdeklődését is tolmácsolja.⁴³ A Mester iránti mélyeséges tisztelet, szeretet és nagybecsülés csendül ki Németh István László soraiból, amelyekben a hatvanéves zeneszerzőt köszönti. „A mi egyesületünk Bartók Béla nevét viseli, mint gyermek atyja nevét, de édesanyjának mindig Téged tekintett. Anyjának, akit a gyermek atyja mellett nem nélkülözhet, akinek egyforma részben köszönheti nevelését és vezető kezét továbbra sem akarja elengedni. A Te neved a mi műsorunkról és működésünkről sohasem hiányozott, s nem is fog hiányozni. Mi mindjárt kezdettől fogva habozás nélkül arra az útra léptünk, amelyet Te mutattál nekünk, s ha eszközeinkhez képest szerényen is, de töretlen hittel és kitartással hordozzuk azt a zászlót, melyet a Te becsületes, nagy magyarságod adott kezünkbe, tiszteletet és elismerést szerezve neki szlovákok közt is. Hiszen Te itt éltél, innen indultál útra, amikor a velünk közös sorsban élő szlovákság népzenei kincseit éppoly szeretettel gyűjtötted és ápoltad, mint a sajátunkét.”⁴⁴

Melicher 1981-es, idézett cikke részletesen tárgyalja Rajter Lajos (1906–2000), a Szlovák Filharmónia alapító karmesterének Kodályhoz fűződő kapcsolatát. Rajter a Szlovák Filharmónia zenekarának élén több Kodály-művet mutatott be nemcsak Pozsonyban, hanem külföldön is, például a *Psalmus Hungaricus*t, a *Háry János szvit*t, a *Galántai táncokat*, a *Marosszéki táncokat*, a *Szimfóniát*. Ez utóbbi mű esetében nem sokkal a budapesti bemutatót követte a pozsonyi is,⁴⁵ éppen Rajter Lajosnak köszönhetően. Melicher idézi Rajter Lajos visszaemlékezését, miszerint ő gyakran találkozott Kodálllyal különböző konferenciákon vagy más alkalmakkal, főleg a *Psalmus*-bemutató kapcsán. A *Szimfónia* pozsonyi bemutatóját megelőzően a művel kapcsolatos konzultáció levélváltás formájában történt, a három levelet Melicher is dokumentálja, de ugyancsak megtalálhatók a Legány szerkesztette kötetben.⁴⁶ A levelekből az is kiderül, hogy Rajter meghívta a zeneszerzőt a bemutatóra, Kodálynak szándékában állt eleget tenni a meghívásnak, az mégsem valósult meg.

Alexander Melicher a szlovák zeneélet még további kiadványait említi, akik valamilyen formában kapcsolatban álltak Kodálllyal. Mindenekelőtt a zongoraművész házaspárt, Sylvia Macudzińskát (1906–1996) és Rudolf Macudzińskit (1907–1986) kell említenünk, akiket egy budapesti tanulmányút alkalmával Kodály a saját lakásán fogadott, vagy a Kodály-tanítványt, Michal Vilec (1902–1979) zeneszerzőt, aki a legmesszebbmenőig tisztelte és becsülte mesterét mint művészt és mint embert egyaránt. Melicher megemlíti még a jeles szlovák zenetudósokat, Jozef Kresánekét (1913–1986), Oskár Elscheket (1931) és Richard Rybarič (1930–1989) zenepedagógust. Mindhárman 1962-ben jártak Budapesten, ahol a Szlovák Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének nevében tárgyaltak a Kodály által vezetett magyar szakcsoporttal. Melicher fotót dokumentál, amelyen a három zenetudós a Kodály házaspár és Szabolcsi Bence társaságában látható. A fotó kapcsán Richard Rybarič levelét idézi, amelyben a zenepedagógus az említett találkozásról és Kodálllyal kapcsolatos emlékeiről számol be.

A felvidéki magyar népzene kutató, Ág Tibor (1928–2013) két alkalommal találkozott Kodálllyal, először 1959-ben, amikor a Magyar Tudományos Akadémia Népzene kutató Csoportjának vendégeként tartózkodott Budapesten, valamint 1961-ben, amikor Takács András-sal (1931–), a néptáncgyűjtő koreográfussal a Csemadok nevében egy bronzból készült Kodály-plakettet, Nagy János⁴⁷ alkotását adták át a zeneszerzőnek. Egy harmadik, más jellegű találkozóról is beszámolt Ág Tibor: a Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkarának⁴⁸ 1965-ben a budapesti Zeneakadémián tartott koncertjéről. A hangversenyen Kodály Zoltán is jelen volt, az előadás után gratulált a kórusnak, és érdeklődött, hogy a kórus tagok között vannak-e galántai énekesek is.⁴⁹ Az eseményről Horváth Géza is beszámol *Ha megszólít az ének...* című, a kórus életét és munkásságát feldolgozó könyvében. Horváth Vass Lajos tolmácsolása szerint idézi Kodály szavait: „Nagy örömmel hallgattam őket, hogy a fiatalságukhoz képest (mert nem régen áll fenn ez a kar)⁵⁰ máris olyan szépen énekelnek, és azt hiszem, hogy jobbat

⁴² A levél előzménye: Németh István László, hogy Kodály idejét kímélje, Kodálnét keresi meg 1941. július 7-i keltezésű levelében, amelyben a *Háry* következő évben történő újbóli előadását helyezi kilátásba, és kérdezi Kodályt, hogy átnézné-e néhány kórusművét, főleg a *Pozsonyi miséjét*. Uo., 488. levél, jegyzete: 390.

⁴³ Uo., 488. levél

⁴⁴ NÉMETH István László: *Kodály Zoltán jubileumára = A Pozsonyi Bartók Béla Dalegyesület*. Szerk. POPÉLY Gyula, Bp., Akadémia, 1982, 86–87.

⁴⁵ A budapesti bemutató dátuma: 1962. június 11., a pozsonyi 1962. december. MELICHER: *i. m.* (1981)

⁴⁶ LEGÁNY: *i. m.* (1982), 1058., 1083. és 1084. számú levél.

⁴⁷ Nagy János (1935–2021) felvidéki szobrász- és éremművész nagy Kodály-tisztelő volt. Mesterének és példaképének tekintette a zeneszerzőt. (A szobrászművész szíves szóbeli közlése.) A galántai kastélyparkban 1982-ben felállított Kodály-szobor az ő alkotása.

⁴⁸ Jelenleg a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Vass Lajos Kórusa nevet viseli az énekkar.

⁴⁹ ÁG Tibor: *Népdalkutatók nyomában Szlovákia magyarul lakta vidékén*. Dunaszerdahely, Lilium Aurum, 2007

⁵⁰ A kórus 1964-ben alakult.